

Historický šerm

Upoutávka na vystoupení SHŠ M&B v roce 1961, kresba E. Wagner

v Čechách

Poslední dobu se objevují na internetu úvahy o tom, jak vznikl fenomén tzv. historického šermu. Nejnovějším článkem, který mě inspiroval k sepsání následující úvahy, byl text uveřejněný pod názvem Bída kočičích hlav na Českém šermu: <http://www.ceskyserm.cz/NewsDetail-474>

Autor Michal Medvěd vtípnou formou kritizuje praxi řady skupin historického šermu (dále SHŠ) a agentur, které se šermem živí profesionálně, ale výkon zpravidla neodpovídá ceně vstupného a uzavírá, že „neutěšený stav se ale sotva kdy změní, pokud zůstanou šermířské produkce bez kritické odezvy“. S tímto závěrem souhlasím, ale vznesenými otázkami a výhradami se zde nechci zabývat. Zaujala mě jiná pasáž, nazvaná Zkazky táborových ohňů (cituji):

První pokusy se starými zbraněmi a bojovými technikami se vynořují někdy na přelomu padesátých a šedesátých let minulého století. Stojí za nimi

pochopitelně oddíl sportovního šermu, které tímto směrem zřejmě postrčil Eduard Wagner, pro všechny šermíře legendární postava českého dějepisce, mimo jiné autor dodnes populárního a co do rozsahu zřejmě nepřekonaného díla Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské.

U večerních ohňů na bitvách pak člověk slýchává zkazky o hrdinech let šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých: o skupinách jako Mušketýři a Bandité, Romantik, Dominik nebo Burdýři, jejichž hrdinští členové načerno ve znárodněných fabrikách po nocích soustružili meče, svařovali brnění a štrikovali kroužkové košile

z pérových podložek. Byly to zřejmě časy divoké, dobrodružné a vášnivé. Především proto, že většina toho, co souviselo se šermem, souviselo i se šlechtou; tehdejší průkopníci duelového šermu to v dobách Nejedlého (a paradoxně tedy i Wagnerových) husitských hrdinů zkrátka neměli dvakrát snadné. (Konec citátu)

První skupinou SHŠ byli skutečně Mušketýři & Bandité (dále jen M&B). Skupina vznikla ve sportovním oddíle TJ Baník Praha (Riegel) v šedesátých letech. I když vedoucími a protagonisty skupiny byla postupně řada sportovních šermířů (Sv. Skyva, dr. Černo-horský, dr. Čivrný, dr. Prokop,

Josef Šolc) pro mě je „otcem zakladatelem“ pan pplk. Eduard Wagner. (Mimochodem, encyklopedické heslo o p. pplk. Wagnerovi jsem uveřejnil v časopise *História a vojenství* 2/2007). On sám o vzniku skupiny sepsal vzpomínku, kterou si zde dovoluji uveřejnit:

Něco o historickém šermu
Myšlenka na vzkrášení historického šermu vznikla na počátku roku 1960. Když se v šermířské Baníku mluvilo o její realizaci, přihlásil se mistr šermu JUDr. Jan Černo-horský k její realizaci. Vybral si v šermířském oddíle schopné šermíře, kterým byly vybrány z divadla Čs. armády na Vinohradech kroje odpovídající době „Tří mušketýřů“.

Dne 29. června 1960 poprvé zazvonily čepule kostýmovaných šermířů na nádvoří Vojenského historického muzea na Hradčanech. Očekávalo se, že tento zvuk vzkráší zapomenuté umění starých mistrů z 16. a 17. století a prakticky oživí zájem návštěvníků muzea o použití vystavených chladných zbraní. Dále měly tyto ukázkové vzбудit zájem o sportovní šerm, který je vskutku sportem velice ušlechtilým.

Cvičitel této šermířské skupiny dr. Černohorský měl prostudovat pojednání starých mistrů a dle svých bohatých sportovních zkušeností měl provést rekonstrukci utkání ve stylu šermu 16. a 17. století s použitím různých útočných i obranných prostředků. K tomu účelu ovšem by bylo záhodno prostudovat také dobové zbraně, aby rekonstrukce byla přesnější.

...
Kolik skrytých tajů by se dalo objevit a oživit zábavnou formou, kdyby byla dobrá vůle tak učinit. Ale celá myšlenka se nějak zvrtila do formy vyložené divadelního šermu.

A Eduard Wagner dále pokračuje:

Jako duchovní původce ukázek historického šermu, které jsou předváděny na nádvoří Vojenského historického muzea na Hradčanech, dovoluji si napsat více, než zaškrtnou ANO a NE. Své připomínky opírám:

1. Jako žák Vojenské akademie v Hranicích byl jsem šermu vyučován mistrem šermu škpt. Sekaninou třikrát v týdnu v letech 1923–1925. V Aplikační škole v Milovicích v letech 1925–26 opět třikrát v týdnu mistrem kpt. Ledrem.

Jako jezdecký důstojník byl jsem vycvičen v zacházení s těžkou (1 kg) jezdeckou šavlí. (Pochopitelně šlo o zacházení s touto zbraní na koni.) V této vojenské disciplíně jsem pracoval jako instruktor.

Od r. 1959 opět rekreačně

Exhibice členů SHŠ M&B na římsě Vojenského muzea (1960)

šermuji v šermířském oddíle TJ. Baník pod dohledem mistra třikrát týdně.

Tj. 9 let sportovní šermu a 8 let zacházení se šavlí na koni = 17 let.

Netvrdím, že jsem šermíř, ale jsem toho názoru, že člověk průměrné inteligence a pohybových schopností za ta léta dospěje k určitému názoru v tomto oboru.

2. V letech 1945–1955 byl jsem zaměstnán ve Vojenském historickém muzeu jako vědecký pracovník. Mimo práci v husitském oddělení měl jsem na starosti sbírku sečných zbraní, z čehož vyplývá také určování typů, popisy atd.

...
Šermířská skupina za dobu svého působení (tj. od r. 1960) dosáhla znamenité rutiny, ale zdá se mi, že poněkud ustrnula ve svém vývoji a nastoupila cestu šermu divadelního.

Uznávám, že rozvážné přiblížování soupeřů k sobě by diváka unavilo, ale pokládám za nutné alespoň ve zkratce držet se zásad šermu 16. a 17. století, zvláště při šermu kordem a dýkou. ... Způsob předvádění šermířských akcí v našem případě spíše se ztotožňuje s dílem Koch I. E., Bühnenfecht-kunst [Divadelní šerm]. ... Myslím, že z programu by bylo nutno vypustit číslo „šerm dvouručními meči“. To jsou totiž železné pásy a nikoliv meče. Totéž si myslím o šermu sekýrami. Toto číslo není přesvědčivé, nehledě k tomu, že je nebezpečné. Bojovník se štítem a sekýrou by musel být opatřen přilbou se závěsem, nehledě k odpovídajícímu boji.

...

Pracoval jsem jako vojensko-historický poradce spolu s Dr. Durdíkem při natáčení husitské trilogie (1954–1956). Byl jsem pověřen péčí o správné provádění

dění bojové techniky, o vojenská oděná, zbraně atd. To znamenalo, že jsem byl nucen nakreslit řady návrhů a nákresů, naučit kompars zacházet s tou či onou zbraní a také bdít nad řádným prováděním těchto instrukcí.

S pozdravem Šermu zdar!
Wagner Eduard. Praha 19. VII. 1965.

Ze skupiny M&B se po nějakém čase oddělili někteří členové, kteří založili SHŠ Romantik. Tehdejší vedoucí „Romantiku“ se později v propagačních materiálech vydával za zakladatele a vedoucího první SHŠ, ale to byl v podstatě jen reklamní trik.

Na jmenované zakladatele potom navázala řada SHŠ, kterých již v osmdesátých letech bylo několik set a do dnešního dne jejich počet stále roste.

Málokdo ovšem dnes ví, tehdejší protagonisty nevyjímaje, že začátek je nutno hledat již v roce 1953, kdy se v Hudebním divadle v Karlíně začala připravovat inscenace Nezvalových Mušketýrů. Profesor DAMU Svatopluk Skyva (10násobný mistr republiky v šermu šavlí a trenér Riegelu) byl pověřen choreografií šermů. Spolu s dr. Černohorským přivedli na jeviště osm šermířů a zapojili je do představení. Představení se hrálo dvě sezony. Teprve pak následovalo období příprav na skutečný historický šerm. Jak je vidno z Wagnerovy statě, již tehdy se vedly diskuse o „historickém“

Z vystoupení SHŠ Dominik v pražské Valdštejnské zahradě někdy v 80. letech

Inscenace „bitvy“ mezi husity a křižáky na Jabloneckých pasekách v létě 1988

či „divadelním“ pojetí ukázek a o reálnosti některých zbraní a akcí. Počátky byly bohužel poznamenány i averzí dr. Černohorského (6násobný mistr republiky v šermu fletem a kordem a trenér Riegla) k pplk. Wagnerovi, což bylo příčinou Wagnerovy obhajoby a výčtu jeho šermířské průpravy. Tato snaha o přiznání zásluh vedla Wagnera k tomu, že si vyžádal od výboru ČŠK Riegel toto prohlášení:

Potvrzujeme, že dne 29. VI. 1960 byla provedena šermířská scéna v historických krojích ze 17. století ve více proměnách a uvedena veřejně k představení na nádvoří Vojenského historického muzea v Praze na Hradčanech.

Jediným originálním původcem – autorem myšlenky samotné a iniciátorem jejího veřejného předvedení byl Eduard Wagner, který je činným členem našeho šermířského oddílu od 23. 9. 1959.

Nácviku tohoto představení, zejména jednotlivých proměn se z vlastní žádosti ujal mistr šermu JUDr. Jan Černohorský.

Pro Wagnera s jeho mírnou povahou jistě nebylo snadné, takto důrazně se obhajovat. Jeho prvenství bylo zpochybňováno již za jeho života. Nicméně jeho vlastní svědectví, doufám, rozptýlí otázku,

jak ke vzniku fenoménu tzv. historického šermu skutečně došlo a kdo byl otcem nápadu.

Vzájemná revnivost, spory o prvenství a o to „jedině správné“ pojetí šermu se vlečenou „historickým“ šermem jako příslovečná červená nit bohužel až dodnes.

Nejsem si zcela jist, do jaké míry československý fenomén SHŠ inspiroval podobné

skupiny, jež postupně vznikaly jako houby po dešti v dalších (nejenom evropských) zemích, ale domnívám, se, že příklad skupiny M&B byl prvotním impulzem. A to proto, že skupina M&B vystupovala ve své době nejenom v Evropě, ale i mimo Evropu (pařížská Olympia, NSR, Rakousko, Jižní Amerika, Mexiko etc. etc.).

Prvotní forma rekonstrukce

Poněkud zasmušilý Eduard Wagner, „otec“ českého historického šermu, uprostřed svojí sbírky

šermířského bojového umění nakonec dospěla do dnešního stavu, kdy existují nejenom SHŠ v Evropě a v USA (patrně i jinde), ale souvisí se vznikem skupin inscenujících bitvy a válečná střetnutí od antiky až po napoleonské války, včetně středověkých rytířských turnajů, a vznikají skupiny tzv. Living History, kdy nadšenci napodobují nejenom dobový šerm, ale i způsob života (včetně například stravy, odění, táboření etc.).

Původní myšlenka Eduarda Wagnera jsou patrně nejbližší společnosti, které rekonstruuji dobové šermířské školy podle dochovaných manuálů. Poznání těchto šermířských učebnic vydávaných od středověku až po 19. století značně z kvalitňuje současný historický šerm; po celém světě dnes existují různé akademie, sdružení, spolky a školy, které na základě studia budto rekonstruuji výcvikovou praxi a uvádějí dobové příručky do života. Cílem výuky může být buď příprava k scénickému ztvárnění šermu či studium šermu jako bojového umění. Tento fenomén má obrovský rozsah, od snahy rekonstruovat bojové umění Řeků, Římanů, Vikingů, až po nácvik vojenského výcviku armád americké občanské války, evropských válek 18. a 19. století až po výcvikové praktiky armád století dvacátého.

V této souvislosti jsou poněkud opomíjeny zásluhy jiného učitele šermu na DAMU, RNDr. Pavla Plcha, jehož skriptum Historický šerm (1981) jsou dodnes vyhledávanou metodickou pomůckou. Není bez zajímavosti, že i dr. Plch se odvolával na „cenné rady“ Eduarda Wagnera. Jedním z Plchových žáků byl ostatně i další protagonista historického šermu, pozdější vedoucí skupiny Regius ing. Václav Luks. Ostatně i dnešní učitel šermu na DAMU, Karel Basák, patří k otcům zakladatelům historického šermu (plzeňská skupina Dominik).

Já sám jsem se setkal s nácvikem historického šermu v roce 1960 v pražském šermířském oddíle tehdejšího Spartaku Stalingrad (ve vinohradské sokolovně). Tam nacvičoval boj sekyrou a štítem jistý „Mišeli“ Průša se svým spolubojovní-

kem (Robert Ritschel?), později zakládající členové skupiny M&B. Po svém přestupu do TJ Baník (Riegel) jsem byl svědkem tréninků, vystoupení a další kariéry skupiny M&B. Jako sazeč-elév jsem měl tu čest pro ně vyrábět různé propagační tiskoviny. Moje snaha stát se členem skupiny vždy ztroskotala na tom, že jsem měl oční vadu, jež mi nedovolovala šermovat bez brýlí. O to zapáleněji jsem se věnoval historickému šermu alespoň teoreticky (studiem dostupných manuálů) a díky obrazovým materiálům skupiny jsem se pokusil založit vlastní SHŠ během základní vojenské služby. Slibné začátky, jimž tehdejší vojenští velitelé velkoryse poskytovali prostor a čas, ztroskotaly po „vstupu“ vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968.

Ještě před nástupem vojenské služby jsem přiměl laskavého pplk. Wagnera, aby mě v našem mateřském šermířském oddíle naučil šerm šavlí, jak se praktikoval koncem 19.

století na rakousko-uherské vojenské akademii podle metodiky italského mistra Barbasettiho (tato škola se učila ještě ve 20. letech minulého století ve vojenské akademii

Patrně první vystoupení skupiny Mušketýři & Bandité na nádvoří pražského Vojenského muzea v létě 1960

v Hranicích).

Studiu historie zbraní, šermu a vojenské historie jsem se věnoval od svých 13 let i poté, co jsem musel z důvodů zaměstnání sportovní šerm na určitou dobu opustit. Svoje poznatky a názory na stávající stav tehdejšího historického šermu jsem sepsal v článku,

který v roce 1985 uveřejnil časopis Střelecká revue. Tato kritická glósa vedla k odstarování mé kariéry „teoretika“ historického šermu. Různé SHŠ mě začaly zvat na porady,

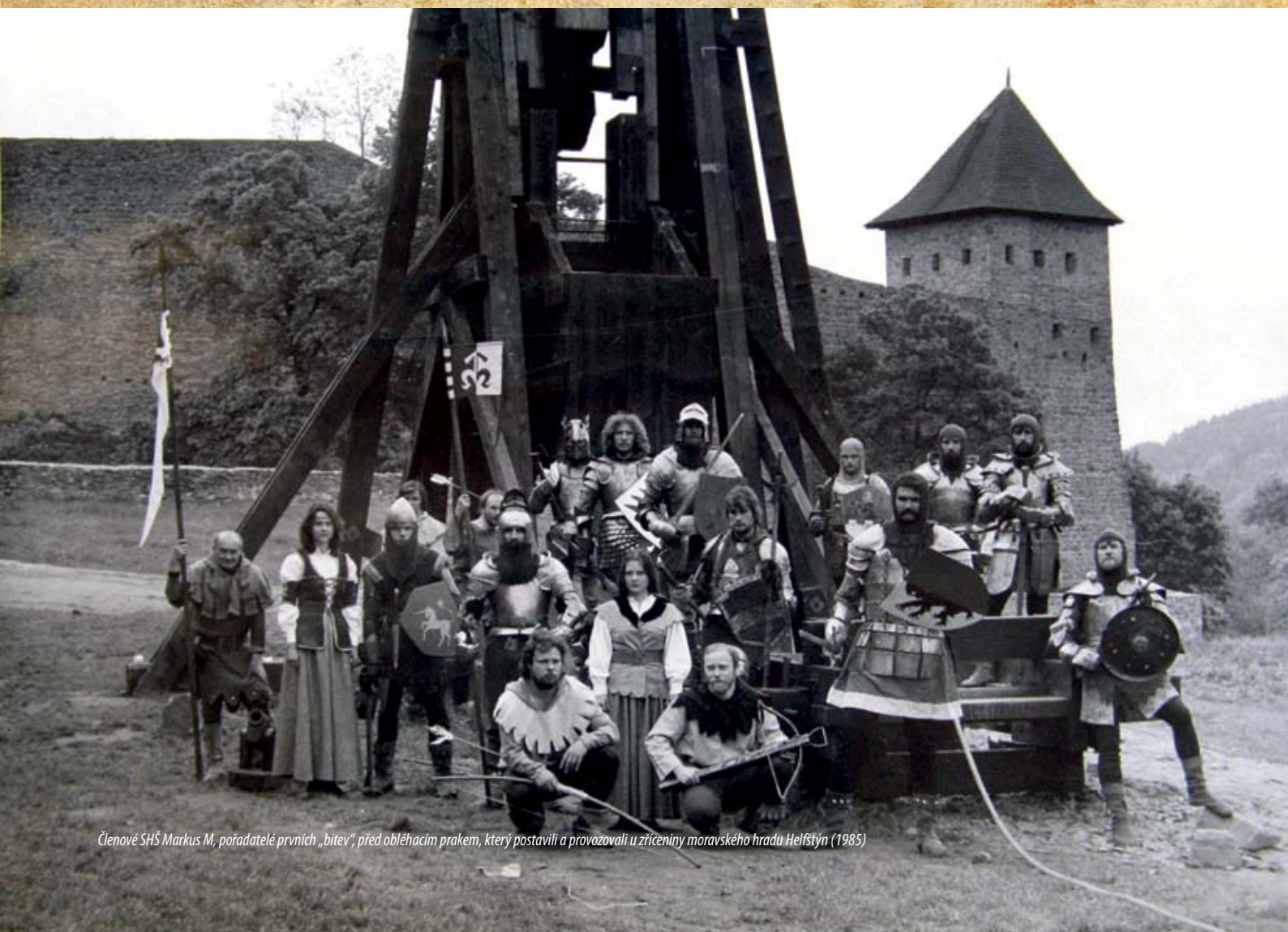
nácviky a realizace bitev a tak jsem měl tu vzácnou šanci stát se jedním z inscenátorů, scénáristů a protagonistů rekonstrukcí bitev, jež pořádaly moravské SHŠ (v čele se skupinami Markus M, Rex a další) koncem osmdesátých let.

Postupně situace dospěla k tomu, že kromě skutečně

velkorysých bitevních akcí došlo i na první školy historického šermu, především pod vedením „guru“ historického šermu, slovenského šermíře Petera Kozy (který v této branži působí jako znalec historie šermu a divadelní choreograf dodnes). Nakonec se realizovala i moje myšlenka uspořádat soutěžní přehlídky historického šermu a výuku historického šermu jako bojového umění. Semináře historického šermu se v nebyvalé míře pořádají od roku 1988 až do současné doby. Můj příspěvek tomuto hnutí byl samozřejmě marginální, prvním iniciátorům jsem byl nanejvýš „pomocnou rukou“ a inscenátory a učiteli byli a jsou lidé, kteří se této ušlechtilé zálibě věnují kontinuálně, zprvu amatérsky a někteří z nich dodnes profesionálně.

Za tu dobu zhruba padesáti let, kdy existuje fantastický fenomén nepřesně označovaný za „historický šerm“, došlo k mnoha proměnám.

Soutěžní přehlídky jsou

Členové SHŠ Markus M, pořadatelé prvních „bitev“, před obléhacím prakem, který postavili a provozovali u zříceniny moravského hradu Helfštýn (1985)

již pravidlem. V porotách zasedají jak ználci šermu, tak historikové (ti jsou ovšem spíš výjimkou), kaskadéři, ale také choreografové. Bitev je dnes přehřel, bohužel na úkor věci. Za „bolševika“ mnohdy podobné akce sponzorovaly organizace SSM, někdy městské národní výbory a občas přispěla sponzorským příspěvkem i JZD.

Kupodivu za „bolševika“ to průkopníci historického šermu (vč. Wagnera) neměli zas až tak těžké, jak o tom uvažuje Michal Medvěd. Tyto akce měly podporu oněch TJ, SSM, JZD, MNV etc. Příslušné „orgány“ patrně měly dojem, že jde o neškodnou zábavu, která odvádí „lid“ od myšlenek na opozici, a i my protagonisté jsme se občas divili, že jsme mimo rámec jejich represí. Dokonce se střílelo z replik historických zbraní včetně děl, došlo i ke smrtelnému zranění a přes náš strach, že všechno bude zakázané, se kupodivu nic nestalo. Takže jsme to neměli zas až tak těžké, jak se autor článku zmíněného v úvodu domnívá. Nějak jsme to nechápali, ale ústrky jsme netrpěli...

Dnes musí organizátoři zpravidla vystačit jen ze vstupného, sem tam přispějí i městské části anebo vzácní sponzoři z řad místních podnikatelů. Tak zvané „bitvy“ proto působí amatérsky, jedná se o dnes již tradiční setkání mužů (a žen) ve zbrojích a kostýmech, kteří se podle tu lepšího, tu horšího scénáře snaží navodit atmosféru tu středověkého, tu novějšího boje. Nechybí

Titulní stránka Magazínu aktualit a zajímavostí s fotografií členů SHŠ M&B (1965)

negativní vlivy, jako jsou různé stánkaři, prodejci „historických“ zbrojí, zbraní a doplňků a bohužel i prodejci alkoholických nápojů, což vede k nekonečné diskusi o tom, jak zamezit konzumaci alkoholu před „bitvou“.

„Living History“ a inscenace uniformovaných bitev jako je Slavkov, Hradec Králové, Kolín a podobě, jdou poněkud jinou cestou a úroveň výstroje, výzbroje a choreografie takových akcí mívají většinou daleko vyšší úroveň než zmíněné

„středověké“ bitvy. I proto, že podobné bitevní rekonstrukce jsou populární nejen v Evropě (včetně Ruska), ale i v USA a pravidla těchto akcí jsou daleko přísnější, než například během akce pořádané každoročně v obci Libušín.

Došlo i na myšlenku pokusit se historický šerm vyzkoušet jako skutečné bojové umění, konfrontovat dovednosti „rytířů“ ve skutečném boji. Pokud vím, u nás nedochází k turnajům v koňském sedle, jak je to například běžné v Polsku, An-

glii a patrně i jinde. Nicméně volně „assaulty“ se inscenují v Nelahozevsi, v Praze na Klamovce a snad i jinde.

Jiným dokladem rostoucí úrovně poznání a zvládnutí didaktiky jsou nejrůznější školy historického šermu, kde se praktiky minulosti neučí jako průprava k scénickému šermu, ale skutečně jako bojové umění. Tábořské Magisterium, pražská Larsova škola, školy v Brně etc. jsou toho zářným příkladem. Vedle toho existují samozřejmě profesionální SHŠ, vystupující nejenom v Čechách ale i v cizině, z nichž nejznámější (a dlouhotrvající) jsou skupiny jako Merlet, Dominik, Berounští měšťané, Gobaró a jiné – nelze je tu všechny vyjmenovat a těm neuvedeným se omlouvám za opomenutí.

Vznikly také dvě asociace historického šermu, které na jednu stranu sdružují zájmově spřízněné skupiny a jednotlivce, na druhou stranu se účastní konkurenčního boje o přízeň dramaturgů ať již domácích či zahraničních filmových (eventuálně divadelních) společností. Na okraj této tematiky je nutno zdůraznit, že někteří učitelé historického šermu doznávají značných úspěchů i v zahraničí.

Historický šerm tak dospěl do stadia byznysu, kdy nabídka sice převažuje poptávkou, ale poptávka přeje přípravě. Stav konkurenčního boje v této branži se samozřejmě vymyká záměrem tohoto článku. To se týká i otázky sémantických rozdílů mezi tak zvaným scénickým (divadelním), historickým, dobovým, klasickým či sportovním šermem.

Z historického šermu se po 50 letech existence tak stal nejenom fenomén „šermířský“, ale i podnikatelský, jenž prolíná nejenom oblastí filmu, divadla a televize, ale i lidové zábavy, počínaje vystoupeními na hraděch a zámcích a konče podnikovými večírky či osnovami uměleckých škol, dětských táborů a trenérských kursů. Dospělo to tak daleko, že jeden můj přítel, bývalý vedoucí jedné z velmi kvalitních SHŠ, označuje dnešní historický šerm za „nejpokleslejší formu trampingu“.

Členové SHŠ Dominik ve španělské Manrese, 2005. K. Basák třetí zprava

Skupina historického šermu Regius (V. Luks vlevo)

V té souvislosti nelze opomenout fakt, že o konkurenční boj šlo od začátku. Bolševik na to měl určité síto. Existovala komise při agentuře Cirkusů a varieté, která udělovala SHŠ kvalifikační třídy. To nebylo zas až tak nesmyslné. Každoročně se organizovaly kvalifikační přehlídky, kdy komise udělo-

vala jakési kvalifikační třídy. Nějakou dobu jsem v komisi zasedal s dr. Prokopem a snažili jsme se spravedlivě hodnotit přihlášené skupiny. Ostatní členové komise nám do hodnocení až na výjimky nezasahovali. Tak se nám podařilo po dlouholeté existenci skupiny M&B prosadit jejich

nejvyšší kvalifikační třídu. Zajišťovalo to určitou platovou skupinu, která byla závazná pro pořadatele vystoupení, ať již to byly kabarety či hrady a zámky. A úspěšně jsme bránili „povyšování“ skupin, jejichž provozovatel seděl v komisi a vydával svoji divadelní grupu s ambicemi

předvádět šerm za SHŠ. Na možné angažmá ohodnocených skupin v divadlech či ve filmu jsme neměli vliv, tam seděli dramaturgové, kteří měli svoje „koně“ a námi daná kvalifikace neměla na angažmá skupin vliv.

Konkurenční boj v téhle oblasti zuří dodnes. Takový je prostě zákon byznysu. Je to nejenom o tom, co kdo umí, co kdo umí prodat, ale hlavně o známostech. Lidé, kteří nám vytýkali, že jsme šerm „ponížili“ jenom na jakési bitvy, vědí, o čem mluvím. Ale školy šermu, učící tomuto umění a vědě jako bojovému umění, se tím jistě nenechají odradit. Lidé, kteří chtějí zvládnout šermířské praktiky minulosti jako bojové umění a dospět tak nejenom k poznání šermu, ale i sebe sama, o pochybnou slávu „prken, jež znamenají svět“ nestojí. Ti, kteří se tím profesionálně živí, potom musí akceptovat skutečnost, že budou předmětem profesionální kritiky, jak to ve svém shora zmíněném příspěvku trefně vystihl Michal Medvěd.

Leonid Křížek